

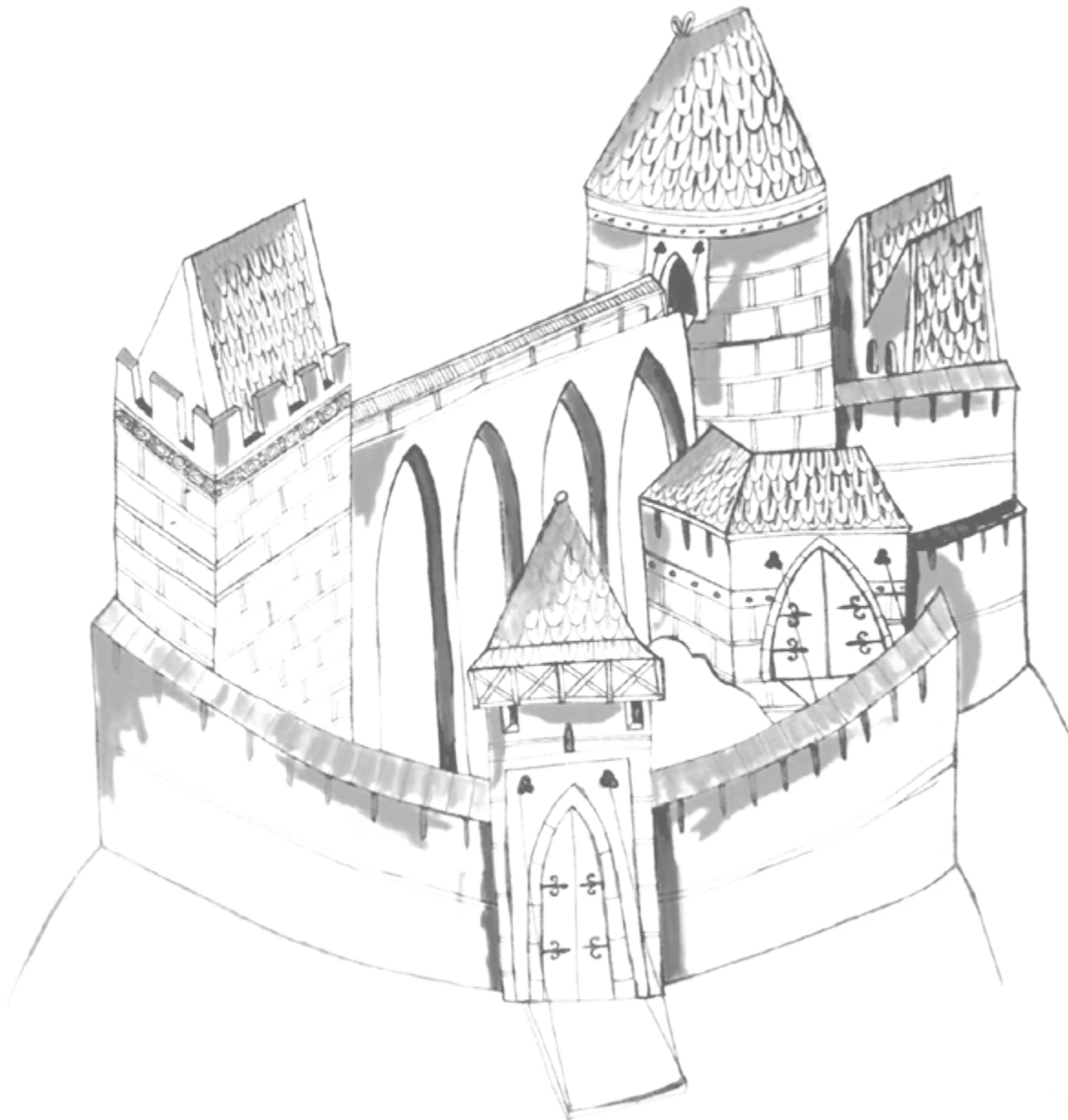
Interaktivní výstava

Ve službách krále

Život v době Lucemburků

Pracovní listy

Střední školy

Buškové z Velhartic a Karel IV.

- 1. Co se ti vybaví, když se řekne středověk?
Zamysli se a napiš alespoň 5 slov nebo slovních spojení.**

.....

.....

- 2. Přečti si informace o rodu Bušků z Velhartic. Rozhodni, zda jsou následující tvrzení správná (✓), nebo chybná (*). Chybná tvrzení oprav.**

- .....: Bušek starší z Velhartic je známý také jako Bušek I. z Velhartic.
- .....: Bušek starší z Velhartic vstoupil do služeb Karla IV. ihned po jeho korunovaci králem.
- .....: Komorník měl za úkol mimo jiné starat se o oblečení, boty a šperky svého pána.
- .....: Na pečeti Buška II. z Velhartic je zobrazen kůň s jezdcem.
- .....: K panství Bušků z Velhartic patřily mimo jiné Kašovice, Kolínek, Čečovice, Malý Bor a Řezno.
- .....: Zakladatelem herštejské rodové větve pánů z Velhartic byl Jan I. z Velhartic, zvaný Ježek.

- 3. Karel IV. ve svém životopise Vita Caroli vypráví o jednom zážitku s Buškem z Velhartic. Přečti si úryvek a v tvrzeních pod textem vyber správnou možnost.**

Toho času jedechme jednoho dne z Hrádku do Prahy, chtiece jeti k otci našemu, jenž bieše v Moravě, a tak pozdě přijedechme na hrad Pražský. (...) A v noci položichme se na lože a Bušek z Vilhartic starší před námi na druhém. (...) A když počechme spáti, tehdy je se choditi, nevieme co, po komoře, tak že oba procítichva.

I kázachme tomu jistému Buškovi vstáti, aby ohledal, co by bylo. On pak vstav chodi po komoře a nic neuzře ani co může najíti. Tehdy učini větší oheň a více sviec zasvíti, i jide k číšem, ježto stáchu plny vína na laviciech, i napi se a postaví jednu čieši blíž jedné veliké sviece hořicie, a napiv se, opět se položí na lože. A my oděvše se v plášť náš, seděchme na loži i slyšechme jednoho chodiec, ale viděti žádného nemožechme. A tak patřiece s dřieveřečeným Buškem na čieše a na sviece, uzřechme čieši vrženu. A ta jistá čieše vržena byla, nevieme od koho, přes lože Buškovo z jednoho kúta komory až do druhého o stěnu. Ta čieše obrazivši se o stěnu, pade prostřed komory. Uzřevše to, užasli jsme se velmi, a vždy chodiecieho v komoře slyšechme, ale žádného neviděchme. A potom znamenavše se svatým křížem ve jméno Jezu Kristovo, spachme až do jitra, a ráno vstavše, čieši, jakžto byla vržena, prostřed komory najidechme.

Císař Karel IV. Vlastní životopis.
Praha: J. Otto, 1909. s. 36–45.

Karel s Buškem se v Praze zastavili *cestou na Moravu / cestou z Moravy*.

Bušek spal *ve vedlejší místnosti / v téže místnosti*.

Karel s Buškem se *zvuky kroků probudili / uslyšeli kroky, než usnuli*.

Bušek *dlouho nepřestával pátrat po tom, co je probudilo / se napil vína a šel si zase lehnout*.

Číši hodil *kdośi o zed' / Bušek doprostřed místnosti po duchovi*.

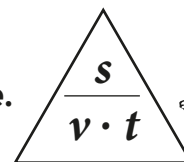
Bušek i Karel *nemohli strachem celou noc usnout / spali až do rána*.

Ráno zjistili, že se jim *všechno jen zdálo / že číše opravdu leží na podlaze*.

4. Prohlédni si tabulku cestovních rychlostí ve středověku.

Představ si, že by se Bušek jednoho dne rozhodl, že se na koni vydá se svým doprovodem z Velhartic do Olomouce. Obě místa jsou od sebe vzdálená přibližně 330 km a Bušek se svou družinou nijak zvlášť nespíchá.

Na cestu se vydá ve středu brzy ráno. Který den dojde do Olomouce?

.....:

5. Na Sušicku, stejně jako v jiných oblastech, ve středověku došlo k takzvané vnější kolonizaci.

a) Co to je kolonizace?

.....:

.....:

b) Jak se liší kolonizace vnější od kolonizace vnitřní?

.....:

.....:

c) Proč docházelo k vnější kolonizaci?

.....:

.....:

6. Už ve 14. století zmiňuje Klaret ve svém latinsky psaném *Astronomiáři* základ jedné známé pohádky. Poznáš, která to je?

Čte se, že jedna žena poslala dceru na jahody v měsíci únoru. A ta vstoupivši do lesa uviděla dvanáct plecháčuov (*plešatých starců*) sedících okolo ohně.

I řekla jim: „Dobré jitro.“ A jeden z nich: „Co hledáš?“ Odpověděla: „Sbírám jahody.“

I řekl jí Únor: „Trhej.“ A ona vzala a donesla matce, i divili se.

Výbor ze starší české literatury

Kolektiv autorů oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, Praha 2013, s. 592

.....:

život ve středověku

7. Které z následujících kusů oblečení nosily jak ženy, tak muži, a které byly naopak vyhrazené jen jednomu pohlaví?

bruchy   cotte   čapka   kabátec   kruseler   kukla   nohavice
 opasek   pachy   plášť   rouška   spalnieř   suknie
 surcotte   škorně   škrbály   tašvice   tobolka   wams   závoj

pouze muži	pouze ženy	obě pohlaví

8. Některá slova měla ve staročeštině odlišný význam než dnes. Spoj staročeská slova vlevo s jejich novočeskými protějšky vpravo.

1. báseň	a) kůň, zvíře
2. um	b) pták
3. erb	c) potomek, dědic; rodový znak
4. pitomý	d) vymyšlené, nepravdivé povídání, smyšlenka, báchorka
5. chrúst	e) nakazovat, přikazovat, objednávat
6. družicě	f) krotký, ochočený
7. sketa	g) rozum, mysl
8. letadlo	h) brouk
9. zakazovati	i) odměna, plat, mzda
10. záplata	j) družka, společnice

1. : .....:   2. : .....:   3. : .....:   4. : .....:   5. : .....:
6. : .....:   7. : .....:   8. : .....:   9. : .....:   10. : .....:

Jsou novočeská slova významem úplně odlišná od slov staročeských, nebo mezi nimi dokážeš i dnes najít nějakou souvislost?

stavebnictví

9. Seřad' umělecké slohy podle toho, jak po sobě následovaly.

- a) rokoko
- b) gotika
- c) renesance
- d) baroko
- e) secese
- f) románský sloh
- g) klasicismus

1. ....: 2. ....: 3. ....: 4. ....: 5. ....: 6. ....: 7. ....:

10. Při stavbě se pro usnadnění práce používala kladka nebo jednoduché kladkostroje. Prohlédni si kladkostroj a vyzkoušej si zvednout kámen.

Pokud by kámen vážil 255 kg, jak těžký by musel být zedník, aby ho pouhou svojí vahou dokázal uzvednout?

„Náš kladkostroj se skládá z celkem tří kladek.“

.....:

závěr

11. Vrať se zpátky k úplně první otázce. Jsou slova/slovní spojení, která jsi napsal, opravdu spojená se středověkem? Pokud ano, dozvěděl jsi se k nim během výstavy něco bližšího? Dopln' ke každému slovnímu spojení/slovu alespoň dvě různé doplňující informace.

.....:

.....:

.....:

.....:

.....:

Doporučujeme se k pracovním listům vrátit ještě ve škole a provést společné vyhodnocení.

1. Co se ti vybaví, když se řekne středověk?

Zamysli se a napiš alespoň 5 slov nebo slovních spojení.

Žáci by si měli ještě před vstupem na výstavu během cca dvou minut napsat, co je ve spojení se středověkem napadne. Vhodný by byl krátký brainstorming, kdy si žáci navzájem řeknou své nápady – v této fázi zatím žáky neopravujte, pokud se středověkem spojují něco chybně.

Je vhodné si psát zmíněné pojmy, abyste na ně po výstavě při společném vyhodnocení mohli lépe reagovat (viz úkol 19).

Žáci by se tímto úkolem jednak měli „naladit“ na téma středověku, jednak by během výstavy měli případně korigovat své představy, nebo je doplnit o více informací.

2. Přečti si informace o rodu Bušků z Velhartic. Rozhodni, zda jsou následující tvrzení správná (✓), nebo chybná (*). Chybná tvrzení oprav.

- ✓ Bušek starší z Velhartic je známý také jako Bušek I. z Velhartic.
- * Bušek starší z Velhartic vstoupil do služeb Karla IV. ihned po jeho korunovaci králem.
(*Bušek starší z Velhartic byl ve službách Karla IV. ještě v době, kdy byl Karel kralevicem s titulem moravského markraběte.*)
- ✓ Komorník měl za úkol mimo jiné starat se o oblečení, boty a šperky svého pána.
- * Na pečeti Buška II. z Velhartic je zobrazen kůň s jezdcem.
(*Na pečeti Buška II. z Velhartic je zobrazen štít s červenou routovou korunou.*)
- * K panství Bušků z Velhartic patřily mimo jiné Kašovice, Kolínek, Čechovice, Malý Bor a Řezno.
(*Řezno k panství Bušků z Velhartic nepatřilo.*)
- * Zakladatelem herštejnské rodové větve pánů z Velhartic byl Jan I. z Velhartic, zvaný Ježek.
(*Zakladatelem herštejnské rodové větve pánů z Velhartic byl Jan I. z Velhartic, zvaný Ješek.*)

3. Karel IV. ve svém životopise Vita Caroli vypráví o jednom zážitku s Buškem z Velhartic. Přečti si úryvek a v tvrzeních pod textem vyber správnou možnost.

Toho času jedechme jednoho dne z Hrádku do Prahy, chtiece jeti k otci našemu, jenž bieše v Moravě, a tak pozdě přijedechme na hrad Pražský. (...) A v noci položichme se na lože a Bušek z Vilhartic starší před námi na druhém. (...) A když počechme spáti, tehdy je se choditi, nevieme co, po komoře, tak že oba procítichva.

I kázachme tomu jistému Buškovi vstáti, aby ohledal, co by bylo. On pak vstav chodi po komoře a nic neuzře ani co může najíti. Tehdy učini větší oheň a více sviec zasvíti, i jede k číšem, ježto stáchu plny vína na lavicích, i napi se a postaví jednu čieši blíž jedné veliké sviece hořící, a napiv se, opět se položí na lože. A my oděvše se v plášť náš, seděchme na loži i slyšechme jednoho chodiec, ale viděti žádného nemožechme. A tak patřiecie s dřieveřečeným Buškem na čieše a na sviece, uzřechme čieši vrženu. A ta jistá čieše vržena byla, nevieme od koho, přes lože Buškovo z jednoho kúta komory až do druhého o stěnu. Ta čieše obrazivši se o stěnu, pade prostřed komory. Uzřevše to, užasli jsme se velmi, a vždy chodiecieho v komoře slyšechme, ale žádného neviděchme. A potom znamenavše se svatým křížem ve jméno Jezu Kristovo, spachme až do jitra, a ráno vstavše, čieši, jakžto byla vržena, prostřed komory najiděchme.

Císař Karel IV. Vlastní životopis. Praha: J. Otto, 1909. s. 36–45.

Toho času jsme jeli jednoho dne z Hrádku do Prahy, abychom navštívili otce svého, který byl na Moravě, a dojeli jsme pozdě večer do Prahy. (...) V noci lehli jsme si na lože a Bušek starší z Vilhartic na druhé lože vedle nás. (...) A když jsme usnuli, tu chodil někdo po síni, takže jsme se oba probudili.

I kázali jsme Buškovi vstáti, aby se podíval, co to jest. On vstav obešel síní hledaje, ale nic nespatrił ani nenašel. I rozdělal větší oheň a rozsvítil více svíček a šel k číším, které stály naplněny vínem na lavicích, napil se a postavil číši vedle jedné veliké hořící svíce. Napiv se ulehl znova na lůžko. My oblekše plášť svůj seděli jsme na lůžku a slyšeli jsme někoho choditi, ale nikoho jsme přece neviděli. A tu dívající se, já i Bušek, na číše spatřili jsme, jak jedna číše se skácela. A tato číše byla vržena kýmsi přes lůžko Buškovo z jednoho kouta síně do druhého a odrazivši se od stěny padla doprostřed síně. Uzřevše to poděsili jsme se nesmírně a stále jsme slyšeli někoho choditi po síni, ale nikoho neviděli. Potom však požeňnavše se svatým křížem ve jméno Kristově jsme spali až do rána. A ráno vstavše našli jsme číši, jak byla svržena, uprostřed síně.

Vita Caroli, z latiny přeložil K. Hrdina, Praha 1911

Karel s Buškem se v Praze zastavili **cestou na Moravu / cestou z Moravy.**

Bušek spal **ve vedlejší místnosti / v těže místnosti.**

Karel s Buškem **se zvuky kroků probudili / uslyšeli kroky, než usnuli.**

Bušek **dlouho nepřestával pátrat po tom, co je probudilo / se napil vína a šel si zase lehnout.**

Číši hodil **k dosi o zed' / Bušek doprostřed místnosti po duchovi.**

Bušek i Karel **nemohli strachem celou noc usnout / spali až do rána.**

Ráno zjistili, **že se jim všechno jen zdálo / že číše opravdu leží na podlaze.**

4. Prohlédni si tabulku cestovních rychlostí ve středověku.

Představ si, že by se Bušek jednoho dne rozhodl, že se na koni vydá se svým doprovodem z Velhartic do Olomouce. Obě místa jsou od sebe vzdálená přibližně 330 km a Bušek se svou družinou nijak zvlášť nespíchá.

Na cestu se vydá ve středu brzy ráno. Který den dojde do Olomouce?

$$t = s \div v$$

$$t = 330 \div 30$$

$$t = 11 \text{ dní, dojde v sobotu}$$

(pokud by jel rychlostí 40 km/den, dojel by už ve čtvrtek)

5. Na Sušicku, stejně jako v jiných oblastech, ve středověku došlo k takzvané vnější kolonizaci.

a) Co to je kolonizace?

Osídlení dosud neobydleného území, zřízení osady

b) Jak se liší kolonizace vnější od kolonizace vnitřní?

Kolonizace vnější – kolonizuje obyvatelstvo cizí (Němci, Nizozemci, Belgičané, ...); kolonizace vnitřní – kolonizuje obyvatelstvo domácí (tj. Češi osídlují dosud nevyužívané, zalesněné části českých zemí)

c) Proč docházelo k vnější kolonizaci?

Využití neobydlené plochy – více poddaných – větší příjmy pro majitele půdy

6. Už ve 14. století zmiňuje Klaret ve svém latinsky psaném Astronomiáři základ jedné známé pohádky. Poznáš, která to je?

O dvanácti měsíčkách

7. Které z následujících kusů oblečení nosily jak ženy, tak muži, a které byly naopak vyhrazené jen jednomu pohlaví?

bruchy	cotte	čapka	kabátec	kruseler	kukla	nohavice
opasek	pachy	plášť	rouška	spalnieř	suknie	
surcotte	škorně	škrbály	tašvice	tobolka	wams	závoj

pouze muži	pouze ženy	obě pohlaví
kabátec (jinak wams nebo spalnieř)	rouška (kruseler)	pachy
nohavice	závoj	suknie (spodní – cotte svrchní – surcotte)
bruchy		čapka
		kukla
		tašvice
		tobolka
		opasek
		plášť
		škrbály
		škorně

**8. Některá slova měla ve staročeštině odlišný význam než dnes.
Spoj staročeská slova vlevo s jejich novočeskými protějšky vpravo.**

1. d	2. g	3. c	4. f	5. h
6. j	7. a	8. b	9. e	10. i

Jsou novočeská slova významem úplně odlišná od slov staročeských, nebo mezi nimi dokážeš i dnes najít nějakou souvislost?

báseň	- původní význam je možné jasně vidět například ve spojení vybásnit si něco
um	- slovo rozum je od původního um odvozené předponou; v ruštině se slovo ум (um) stále používá; ve staročeštině existovalo například i přídavné jméno bezumý – hloupý, nerozumný
erb	- slovo dědice označovalo původně, jako název pro rodový znak se začalo používat později; vzniklo pravděpodobně zkrácením spojení erbovní znak (tj. dědičný znak)
letadlo	- něco, co létá; obdobně (příponou -dlo) jsou utvořena i slova lepidlo, platidlo, klepadlo, páčidlo aj.
chrúst	- význam tohoto slova se zúžil – původně označovalo brouky všechny, dnes už pouze konkrétní druh
pitomý	- slovo se začalo používat jako nadávka ve smyslu „nedokážeš myslet sám za sebe, jsi tupý, hloupý“
sketa	- jde v podstatě o další zvířecí nadávku – když je někdo sketa, je/chová se jako zvíře
družičě	- kořen slova je stejný, liší se jenom přípona; původní přípona se i dnes objevuje ve slovech úřednice, dělnice, bojovnice aj.
záplata	- stejný vztah jako mezi slovy zaplatit a záplata je i dnes patrný například mezi slovy zastavit a zástava
zakazovati	- původní význam je vidět například v odvozeném slově zakázka; předpona za- v tomto významu se objevuje například ve slovech zadat nebo zaúkolovat

9. Seřad' umělecké slohy podle toho, jak po sobě následovaly.

1. f	2. b	3. c	4. d	5. a	6. g	7. e
------	------	------	------	------	------	------

10. Při stavbě se pro usnadnění práce používala kladka nebo jednoduché kladkostroje. Prohlédni si kladkostroj a vyzkoušej si zvednout kámen.

Pokud by kámen vážil 255 kg, jak těžký by musel být zedník, aby ho pouhou svojí vahou dokázal uzvednout?

$$255 \div 3 = 85$$

Zedník by musel vážit více než 85 kg.